

ALICIA EEN FILM DIE NEDERLAND WAKKER MOET SCHUDDEN

Auteur: Femmie Juffer

In de Jeugdwet van 2015 staat dat kinderen zoveel mogelijk in een gezin moeten worden opgevangen. Toch vallen er kinderen buiten de boot. Kinderen waarvoor geen pleeggezin of gezinshuis is en die opgroeien in kindertehuizen. Alicia is zo'n kind. De documentaire over haar leven, Alicia, gemaakt door Maasja Ooms¹, schokte heel Nederland. Op de opiniepagina's van kranten en tijdens debatavonden vroeg men zich af hoe kinderen als Alicia geholpen kunnen worden. Direct na de filmpremière werd ook de vraag gesteld of het ethisch wel toelaatbaar is om een kind als Alicia herkenbaar in beeld te brengen. Worden haar privacy en ontwikkeling niet geschaad?²

De vraag naar de ethiek kan niet los gezien worden van het gegeven dat de film anders uitpakte dan gepland. Het plan was om met filmopnames te volgen hoe Alicia vanuit het kindertehuis zou verhuizen naar een pleeggezin of gezinshuis. Het liep anders: er kon geen gezin worden gevonden voor Alicia en de film legt dat pijnlijk duidelijk vast. Andere kinderen gaan terug naar familie, de tehuismedewerkers gaan 's avonds naar huis, maar Alicia blijft in het tehuis.

PIJNLIJKE SCENES

In plaats van ingroei in een nieuw gezin laat de film zien hoe het dagelijks leven in een kindertehuis verloopt. Dat levert pijnlijke scènes op van medewerkers die weliswaar hun best doen, maar tekortschieten als het gaat om het bieden van warme, kindvriendelijke zorg. In die zin is de film een ontluisterend pamflet en een overtuigende illustratie van wat we al weten uit wetenschappelijk onderzoek: opgroeien in een kindertehuis is bijzonder schadelijk voor de kinderlijke ontwikkeling.

ZWART-WITFILMS

Ligt daarin wellicht de waarde van deze documentaire? Hebben we een film als Alicia nodig om onze ogen te openen en te zien hoe het is om kind in een kindertehuis te zijn? Het is tekenend dat er na het uitkomen van de film een maatschappelijk debat ontstond over de erbarmelijke situatie van kinderen als Alicia. Het doet mij denken aan de zwart-witfilms van het echtpaar James en Joyce Robertson in de tweede helft van de vorige eeuw.³ Zij filmde hoe verloren en eenzaam jonge kinderen zich voelden als ze alleen achterbleven in een ziekenhuis of kindertehuis. In die tijd was er niet veel aandacht voor de kinderlijke beleving bij bijvoorbeeld een ziekenhuisopname. Hygiëne stond voorop en huilende kinderen waren alleen maar lastig, vond men. Dat was

ook de reden dat het bezoeken van het kind door de ouders in de meeste ziekenhuizen verboden of zeer beperkt was. Ook in een kindertehuis had het kind geen vertrouwde volwassene om op terug te vallen.

RONALD MCDONALD HUIS

De films van de Robertsons zorgden voor een ommekeer. De beelden lieten met dicht-op-de-huid gefilmde observaties zien hoe kinderen onder het gemis van hun ouders leden. Ze werden van de ene op de andere dag apathisch en depressief, weigerden eten, kregen huilbuien en werden steeds moeilijker in de omgang. Er barstte al snel een geëmotioneerd maatschappelijk debat los. Hoe kon het dat men nooit had ingezien wat kinderen meemaken bij zoiets ingrijpends als een ziekenhuisopname of verblijf in een kindertehuis? De gevolgen van dat debat kennen we. Als nu een kind in een ziekenhuis wordt opgenomen, mogen de ouders voortdurend in de buurt blijven (en 's nachts in een Ronald McDonald Huis logeren) om hun kind steun en troost te geven. Opgroeien in een kindertehuis vinden we ondertussen onwenselijk voor kinderen.

TOESTEMMING

Terug naar de ethische vraag: is het toelaatbaar om het leven van Alicia zo indringend in kaart te brengen? Henk Reimert was als toenmalig directeur van het kindertehuis betrokken bij de film. Hij beschrijft dat alle betrokkenen, waaronder de moeder van Alicia en de voogd, toestemming hebben gegeven voor het filmen.⁴ De formele kant is dus in orde. Over de misschien nog wel belangrijkere informele kant schrijft Reimert in zijn blog: "De film maakt indringend duidelijk dat er nog veel inspanning nodig is om het systeem dat we hebben ingericht om deze kinderen te helpen, te verbeteren. De film kan daar in mijn ogen zeer bij helpen. Ik hoop dat Alicia een gezicht geeft aan de kinderen die de hulp het meest nodig hebben, waar het hardst voor gewerkt moet worden, zonder dat haar gezicht daar blijvend aan gelinkt moet worden. Want privacy is een groot goed. Maar, zoals Maasja (de filmmaakster, red.) zei: "Wat hebben kinderen wiens gezicht niemand kent, aan privacy?"

VICIEUZE CIRKEL

Zoals de films van de Robertsons nodig waren om in te zien dat kinderen bij ingrijpende gebeurtenissen hun vertrouwde ouder nodig hebben, zo kan de film Alicia Nederland wakker schudden. Dat hoop ik. Kinderen als Alicia die opgroeien in een tehuis, lijken door hun steeds moeilijker gedrag steeds minder geschikt voor een plek in een gezin. Daardoor wordt het ook steeds moeilijker om een gezin te vinden. De kinderen zitten in een vicieuze cirkel waarin ze niet terecht hadden moeten komen. En waarschijnlijk niet terecht waren gekomen, als ze eerder waren opgevangen in een stabiel pleeggezin of gezinshuis.

1. www.2doc.nl > alicia en www.aliciadocumentaire.nl
2. Blog Ido Weijers: www.blog.pedagogiek.nu > alicia
3. Robertson, J. & Robertson, J. (1989). Separation and the very young. London: Free Association Books.
4. Blog Henk Reimert: www.discura.nl > auteurs > henk reimert > alicia

BIJ HELMA OVERLEVEN

Elsa is gezinshuisouder en ze had twee plaatsen beschikbaar. Lily (3) en haar broer Ralf (1) zouden deze plekken opvullen. Alles stond klaar, maar het liep anders: de rechter gaf een familielid het voordeel van de twijfel. Helaas is deze stap niet gelukt. Acht weken later worden de kinderen alsnog bij Elsa gebracht. De kinderen zijn volledig overstuurd en zitten onder het snot en de kots van alles wat ze in die laatste uren ook nog hebben meegemaakt.

Een week later ontmoet ik Elsa en haar nieuwe aanwinsten bij een koffieochtend van pleegouders. Lily komt binnen in de armen van een ander koffiegroepslid die meegeëreid was. Ralf hangt aan de buik van Elsa in een draagzak. Het liedjes zingen tijdens de korte autorit heeft hem enigszins gekalmeerd. Lily, schijnbaar ongehinderd door stress of verlegenheid, gaat met het speelgoed spelen.

Gaandeweg de ochtend kruipt Lily wat dichterbij Elsa, maar als iemand even opstaat, loopt ze er meteen achteraan. "Wat ga je doen?" vraagt ze dan. Ralf ontdooit langzaam met een stukje koek. Hij heeft twee uitingen: tevreden rondkijken of keihard krijsen als Elsa te ver weg is.

Lily speelt met wat speelgoed en is vooral alert. Als een van de pleegmoeders haar stem verheft tijdens een verhaal, kijkt ze met grote, bange ogen wat er gebeurt. Een stootje naar de pleegmoeder om iets minder hard haar verhaal te vertellen lijkt voldoende.

Ralf stoot een beker om en die valt kapot. Lily schrikt opnieuw. Wat nu? Niets aan de hand. Er wordt wat gelachen en opgeruimd. Het meisje speelt weer verder. Dan roept ze ineens: "Waar is de baby?" (het pleegkind van een andere pleegmoeder). Tijdens haar spel heeft ze niet gemerkt dat de baby nu bij weer een andere pleegmoeder zit.

Het spel van Lily is vooral een dekmantel: ondertussen houdt ze alles in de gaten. Ook Elsa heeft een dekmantel: ondanks haar correcte luisterhouding, gaat al haar aandacht naar Lily en Ralf. Een paar dagen later vraagt ze wat er allemaal is besproken tijdens de koffieochtend. Ze had er niet zoveel van meegekregen.

Helma is pleegmoeder